DİN VE DİNDARLIK

Son yıllarda gerek küresel ölçekte gerekse ülkeler bazında toplumların dindarlık düzeylerini ölçmek için pek çok araştırma yapılmış ve yapılmaktadır. Sosyologların, sosyal bilimcilerin, siyaset ve devlet organlarının yaptırdıkları bu anket ve araştırmalar, farklı amaçları bir yana; yöneltilen sorular, anketlere katılan deneklerin cevapları üzerinden yapılan dindarlık tespit ve tahlilleri ile çıkarılan sonuçlar, aslında pek çok soru işaretini de beraberinde getirmektedir. Gerçekten dindarlık bu şekilde sorularla ölçülebilir mi? Sorularla, cevaplarla, ölçümlerle ortaya çıkan dindarlık nasıl bir dindarlıktır?

Her şeyden önce din ile dindarlığın birbirinden ayrı değerlendirilmesi yanında din ve dindarlık olgusunu birbirinden ayırt edecek kriterlerin bilinmesi gerekmektedir. Zira din ile onun insan hayatındaki yerini anlamak olan dindarlık farklı hususlardır. Din, insanın Allah'la, hemcinsleriyle ve varlıkla ilişkilerini düzenleyen ilahi kaynaklı öğretiler/değerler manzumesidir. Dindarlık ise bu öğretilerin insan tarafından anlaşılan ve insan eliyle bireysel ve toplumsal hayata taşınan yönüdür. Din, mahza hakikattir. Dindarlık ise bu hakikatin beşer aynasında yansımasıdır. Dinin beşer bir peygamber vasıtasıyla vahyedilmesi ve peygamberler tarafından yaşanan bir hayata dönüşmesi, aslında din ile dindarlık arasında uçurumun olmaması içindir. Aksi halde dinin öğretilerine uygun olmayan dindarlık biçimleri ortaya çıkardı. Dindarlığın içinde insanın zihinsel, duygusal ve kültürel katkıları söz konusudur. Psikolojik ve sosyolojik etkenlerle beraber yanlış anlama, eksik uygulama, metodoloji yoksunluğu gibi bilimsel problemler ilave edildiğinde din ile dindarlık arasındaki uçurum daha da derinleşmektedir. Bu itibarla dindarlığın boyutlarının iyi bilinmesi icap eder.

Dindarlığın bir aslî/manevî/derunî boyutu vardır; bir de maddî/şeklî/zahirî boyutu vardır. Bu bağlamda dini yaşamak şeklinde tezahür eden dindarlığın hakiki boyutu, derunî dindarlık ile; dini kullanmak şeklinde görünen zahirî boyutu ise şekilci, gösterişçi dindarlıkla ifade edilir. Derunî dindarlıkta kişinin hareketlerine kalbindeki iman yön verirken şekilci, gösterişçi dindarlıkta dış beklentiler yön verir. Dış beklentiler sadece maddî çıkar ve menfaat değil; aynı zamanda güvenlik, teselli, sosyalite sağlama, ilgi çekme, statü ve masumiyet elde etme gibi benliğe ilişkin hususlar da olabilir. Derunî dindar, Allah'a yöneldiğinde benliğinden vazgeçerken diğeri hiçbir zaman benliğinden vazgeçmez. Kısacası kalbini ve ruhunu inancına veren, inancını kalbine ve ruhuna yerleştiren gerçek dindar, saygınlık kazanmak için hiçbir zaman dinin akidelerine sahte bağlılık göstermez.

Dinin toplumsal boyutunu namaz kılma, oruç tutma oranları ve cami sayısı gibi unsurlarla ölçmeye çalışmak doğru olmadığı gibi mümkün de değildir. Çünkü din ile toplum arasındaki ilişkiler bu şekilde tespit edilemez. Dindarlık sadece gözle görebildiğimiz ibadetler, merasimler ve ibadethanelerden ibaret değildir. Dinî hayatın, dindarlığın görülen ve görülmeyen yüzü vardır. Camiler, mabetler, simgeler, semboller, kıyafetler, dinin görünen, şeklî ve maddî boyutlarıdır. Dinin maddî tezahürleri cami içinde namaz kılanların sayısıdır. Kılınan namazın huşu içinde edası ve insanları her türlü fuhşiyat ve münkerden uzak tutmasına gelince Allah katında asıl dindarlık, bu son kısım

ile değerlendirilmektedir.

Dindarlığın pek çok boyutunu anket ve araştırmalarla tespit etmek mümkün değildir. Dindarlığın aslî/manevî boyutu, dinin, inancın ve dindarlığın özü ve en önemli yönüdür. Maneviyat, ne kadar bilimsel olursa olsun hiçbir anketle, hiçbir araştırma ile tespit edilemez. Dinin olmazsa olmaz ilkesi, bütün ibadetlerin temeli ve her türlü söz ve davranışın özü ve ruhu, ihlas, içtenlik ve samimiyettir. İhlas ve samimiyet, Allah'ın sevgisine ve rızasına nail olmayı her şeyin fevkinde tutmaktır. Nitekim Sevgili Peygamberimiz (sas) bir hadislerinde "Din, samimiyettir." buyurmuş; Allah'a, peygambere, Kur'an'a, meşru kamu düzenine ve bütün Müslümanlara karşı samimi olmayı dinin tanımı olarak belirlemiştir. İhlas ve samimiyetin terazisi sadece Allah'ın elindedir. İnsanların kalbini yararak görme yetkisi hiç kimseye verilmemiştir. Ancak sıklıkla rastlandığı gibi bilgi, amel ve ahlâk olmadan "Kalbim temizdir" söylemi ile samimiyet iddiası, kuru bir ifadeden öteye geçmez. Dindarlıkta en önemli unsur, maneviyatın derin bir şekilde hissedilmesi ve gündelik hayatta tutum ve davranış haline dönüştürülmesidir.

Dindarlığın bilgi boyutunu da yüzeysel araştırmalarla tespit etme imkânına sahip değiliz. Zira dindarlığın bilgi boyutu, insanın akıl yürütmesi, sorgulaması, yorumlaması ve anlamlandırması gibi bilişsel süreçleri de içine alır. İhlaslı ve samimi dindarlığın süreklilik kazanması, sergilenen her tutum ve davranışın sahih bilgiye dayanmasıyla mümkün olur. Dindarlığın nitelikli olması, bütün esaslarıyla icra edilmesi, takva temelinde gerçekleştirilmesi ve güzelleşmesi ancak bilgiyle sağlanabilir. Bilinçli olarak gerçekleştirilmeyen veya eksik ya da yanlış bilgiye dayanan bir dindarlık, İslâm'ın kabul ettiği bir dindarlık biçimi değildir. İslâm, ancak dinin bilinçli ve güzel bir biçimde yaşanmasını istemektedir. Ayrıca gerçek anlamda dindarlık için bilginin yanında bilgiyi doğru kullanma, farkındalık, estetik, incelik ve yücelik de gereklidir. Bilişsel düzeyde varlığı ve varoluşu anlamlandıramayan, insanın anlam arayışına cevap veremeyen bir dindarlık sinede yüktür. Böyle bir dindarlık insanın potansiyellerini de engeller. İslâm'da insanın neye inandığını, ne yaptığını, yaptığı ibadetin ne anlama geldiğini bilmesi esastır. Bilmeyen insan dinini, dindarlığını yanlışlarla makul kılabilmekte, çirkinleştirebilmekte, hatta inancın temel kaide ve prensiplerinin dışına çıkabilmektedir. Cehaletin pek çok kötülüğün nedeni olduğu düşünülürse bilinçsizce sergilenen dindarlığın dinin doğru algılanmasının önünde de bir engel olduğu görülecektir.

Araştırmalarla tespit edilemeyecek bir boyut da dindarlığın duygu boyutudur. Bu boyut, bağlanma, dayanma, güvenme, sığınma, sevme, ümitlenme gibi duygusal süreçleri içerir. Duyguları yönlendiren dindarlık olduğu gibi dindarlığa yön veren duygular da vardır. İbadet hayatı ile zenginleşmeden, dinin şifalı ellerinde gönül terbiyesinden geçmeden ve duygular terbiye edilmeden gerçek anlamda dindarlık mümkün değildir.

Dindarlıkta aslolan bilgi ile beraber bağlılık ve teslimiyettir. Dindarlığın duygusal boyutları sadece bağlanma ve teslim olmakla sınırlı değildir. Allah'ı ve peygamberi sevmek, ibadetlerde ihlas, niyette samimiyet, fedakârlık, korku ve ümit gibi dinin temelini oluşturan duygular dindarlığın tamamlayıcısıdır. Nitekim bu duygular insanların dinî hayatında o kadar etkilidir ki insan normal olarak hangi duyguları daha fazla beslemiş ve geliştirmişse din de o duygunun belirtileriyle canlanır. Eğer bir insan duygu

dünyasında ilahi sevgiyi geliştirmişse sevecen, sevimli dindar; içtenliği ve samimiyeti geliştirmişse samimi dindar; fedakârlığı geliştirmişse fedakâr dindar; ümidi içinde yeşertmişse ümitvar dindar; korkuyu geliştirmişse korkak dindar; saldırganlığı geliştirmişse saldırgan dindar; kin ve nefreti geliştirmişse kindar dindar olur. Duygusal düzeyde duygularımıza zarafet ve letafet kazandırmayan bir iman, soğuk, kuru, etkisiz, güçsüz ve donuk bir dindarlık meydana getirir. Kuru, duygusuz, korkusuz, ümitsiz, merhametsiz, kibirli, kaba dindarlık gösterisi ise Allah nezdinde hiçbir değer ifade etmez.

Dindarlığın ahlâkî boyutu, iman esaslarının ve ibadetlerin insanda gerçekleştirmek istediği nihai gayedir. Bu da ancak bilgiye dayalı ahlâk eksenli bir dindarlık anlayışıyla mümkün olur. Dindarlık bilgi ve ahlâka dayanarak sağlam bir zemine oturur. Dindar toplum, düşünce ve davranışlarında din, iman ve ahlâkı bir bütün olarak yaşayan toplumdur. Gerçek dindarlık, sadık iman ve ihlaslı bir ibadetle birlikte anne-babaya iyilikle muamele etmek; akraba, yoksul ve kimsesizlere yardımda bulunmak; yakın ve uzak komşuyu gözetmek; cana kıymamak, zinaya yaklaşmamak, içki içmemek, hayasızlık yapmamak; yetimlerin mallarına dokunmamak, verilen sözde durmak, ölçü ve tartıda hile yapmamak, rüşvet alıp vermemek, kul ve kamu hakkına riayet etmek, diğer canlılara, tabiata ve çevreye zarar vermemek gibi dinin bireysel ve toplumsal hayatta görünen emir ve yasaklarına uyma konusunda ortaya çıkar. Gerek küresel ölçekte gerekse ülkeler bazında son yıllarda yapılan dindarlık araştırmalarında yöneltilen sorulara bakıldığında dindarlığın ahlâkî boyutunun da göz önünde bulundurulmadığı görülecektir.

Sonuç olarak dindarlık, Yaratıcıya, kendimize, bütün insanlara ve bütün evrene karşı dürüst, âdil, ahlâklı ve samimi olmaktır. Dindarlığın en temel ilkesi içtenlik ve samimiyettir. Sanal, görsel ve gösterişçi dindarlık gerçek dindarlık değildir. Dindarlık, Yaratıcıya saygılı, mahlukata şefkatli ve merhametli olmaktır. Dindarlık, tevazudur, muhabbettir; kibir ve husumet değildir. Dindarlık, başkasını aşağı, hor, hakir görmek değildir. Dindarlık dini darlık, bağnazlık, ötekini tanımamak hiç değildir. Dindarlık, herkesin iman, hikmet ve hakikat denizinden avuçlayıp içebildiğidir. Ummanın kendisi değildir. Dinin bizatihi kendisi hiç değildir. Henüz bütün bunları toplumlarda tespit edecek bir araştırma yöntemi gelişmemiştir.